

Posudek

Votruba, Adam: Zbojníci a loupežníci ve střední Evropě 18. – 20. století – realita a tradice v komparativní analýze. Doktorské disertace. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006, 409 s.

Adam Votruba se ve své disertační práci zabývá nesporně zajímavou a dosud, přes velkou vědeckou pozornost věnovanou tomuto tématu, neuzavřenou otázkou fenoménu zbojnictví a loupežnictví. Zabývá se fenoménem, který je v evropském prostoru doložen v historických pramenech od středověku.

Nesnadnost uceleného „celoevropského“ nebo širšího evropského výkladu zbojnictví a loupežnictví spočívá již v jeho sociální a kulturní podstatě, přesněji v jeho vazbě na regionální specifika podmíněná společenskou, hospodářskou, kulturní a územní osobitostí (na skutečnost nesourodosti nutně narazili všichni badatelé, kteří se tímto společenským jevem v širším pohledu zabývali). Spočívá však i v nestejném počátku a tempu modernizace té které společnosti. Obtížnost nadregionálně pojatého výkladu zbojnictví a loupežnictví tkví také v samotné pramenné základně, s níž jednotliví badatelé – historici, kulturní historici a etnologové – pracují. Vedle historických faktů se opírají i o fakta etnografická, a také o romantizující a mytizující folklorní podání a literární zpracování. Je velkým kladem Votrubova přístupu k danému tématu, že si je obou těchto skutečností vědom, že na ně upozorňuje již v úvodních kapitolách práce a důsledně je zohledňuje ve výkladové rovině.

Výklad A. Votruby je přínosný a inspirující již v podstatě snahy propojit přístupy bádání historického a etnologického (pokud již nepoložíme důraz na prameny literárně historické, v práci také využitě). Přitom práce s prameny folklorními (pověsti, vyprávění, lidová a kramářská píseň), výklad o jejich hodnověrnosti a výpovědní schopnosti pro dané téma a také postuláty o zbojnictví a loupežnictví založené na těchto pramenech jsou významnou složkou předložené disertační práce.

Časově Adam Votruba ohraničil svou rozpravu epochou 18. a 19. (respektive 20.) století. Ohraničení výkladu vychází z reálného zvážení vlastních badatelských možností. Je však uvážené i s ohledem na položené otázky a také s ohledem na charakter pramenů, o něž se opíral. Teritoriální vymezení, v němž A. Votruba zbojnictví a loupežnictví sledoval, zahrnuje Německo, Čechy, Horní Lužici, Polsko, Rakousko, Slovensko a západní Ukrajinu. Záběr jistě pozoruhodný, dávající možnost srovnání odlišných modelů jevu samotného i výkladových souvislostí zpracovaných ústní a literární tradicí.

A. Votruba si v disertaci položil dvě základní otázky: za první otázku rozdílnosti sociální podstaty a kulturních projevů zbojnictví a loupežnictví (přesněji sociálního a kriminálního loupežnictví), a za druhé otázku jejich existence a specifického fungování v prostoru Německa a v prostoru zemí střední Evropy. Těmto základním otázkám podřídil řadu otázek dalších, které je rozvíjely. Vytvořil tak bohatou problémovou mozaiku směřovanou k cíli ozřejmit sledovaný fenomén z nejrůznějších aspektů. Všechny otázky, které si položil, pak sledoval ve dvou paralelních rovinách: v rovině historicky doložené skutečnosti a v rovině fikce vytvořené účelově i spontánně folklorním podáním.

Základem koncepčního přístupu A. Votruby byla tedy komparace. Autor disertace ji vedl jednak mezi realitou prokázanou historickými prameny a reflexí této reality ve folkloru, a jednak mezi osobitostmi doloženými pro Německo, Čechy a karpatskou oblast osídlenou slovanskými národy. Vybuodoval ji na pozadí kritického zhodnocení názorů nejvýznamnějších badatelů, kteří se problémem zbojnictví a loupežnictví v celém prostoru západní a střední Evropy zabývali.

Rozsah témat, která autor zahrnul do srovnávacího výkladu, je pozoruhodný. Na příkladu několika významných představitelů karpatského zbojnictví a německého loupežnictví konstruoval obraz o sociálním původu a zázemí lidí, kteří si zvolili dráhu „loupežníků“, obraz vybraných jevů z jejich každodennosti, obraz jejich způsobu života a smrti. V kontextu údajů historických vytvořil typologii loupežnických postav a vymezil kritéria pro definování zbojnictví a loupežnictví. V kontextu ústní slovesnosti stanovil typy zbojnických a loupežnických postav a nastínil hlavní rysy pohledu tvůrců ústní slovesnosti na ně. Z řady nesporně podnětných závěrů upozorňují zejména na stanovení rozdílů a shod ve zbojnické a loupežnické tradici v oblasti Německa, Čech a Karpat.

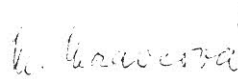
Adam Votruba práci doplnil čtyřmi samostatnými přílohami. Z nich za nejprínosnější považují Katalog pověstí o vybraných zbojnicích a loupežnicích. Svou hodnotu však mají i výběr pověstí a výběr textů písní o zbojnicích a loupežnicích.

Disertační práce A. Votruby je podnětná a nutí k řadě zamyšlení. V úvahu dávám, zda sociální skupinu jaunerů či jenišů (jenišů) skutečně lze definovat jako skupinu, která vytvářela stálé zázemí pro loupežnické skupiny, a to přesto, že tato kategorizace je dílem německých badatelů. Jenišové – lidé potulní – se sdružovali, žili a putovali v rodinných skupinách, reprodukovali se z vlastních vnitřních lidských zdrojů. Vytvořili subkulturu, která měla svůj přirozený vývoj a obnovovala se v dalších generacích. Otázka, kterou si kladu, zní: patřilo autorem disertace definované loupežnictví (zřejmě kriminální) k této subkultuře? Obdobně jako Romové i Jenišové žijí jako osobité místně pohyblivé skupiny dodnes – alespoň ve Švýcarsku. Obrazu sociálního loupežníka a loupežnických skupin v 18. a 19. století (alespoň českém a slovenském pojetí) se vymykají.

Pro vydání disertační práce autorovi doporučuji pečlivou korekturu textu. Doporučuji dále ověření některých biografických údajů o badatelích a některých tvrzení z oblasti jazyka .

Předložená práce Adama Votruby splňuje požadavky kladené na doktorské disertace. Je vyváženou monografií, která svým významem přesahuje hranice českého jazykového prostoru. Doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 4. 2. 2007

Mirjam Moravcová